

Lokaalisen ja habitiivisen adverbiaalin vaikutusalasuhteet eksistentiaalilauseessa¹

TUOMAS HUUMO

Paikallissija-adverbiaalien ensisijainen tehtävä on ilmaista erilaisia tiloja, joihin lauseen ydinpredikaation² kuvaaman asiointilan tapahtumat ja oliot suhteutuvat. Adverbiaalin ilmaisemaan tilaan voi suhteutua jonkin lauseenjäsenen, esimerkiksi subjektin (lause 1) tai objektin (lause 2) tarkoite; adverbiaali voi myös ilmaista kokonaistapahtuman näyttämönä toimivaa tilaa, johon tällöin suhteutuvat sekä ydinpredikaation nominaalisten jäsenten tarkoitteet että niiden väliset (kausaaliset ym.) relaatiot kuten toiminta (lause 3; lauseet 1–3 ovat peräisin Alhoniemeltä 1983).

- 1) Mies keittää puuroa hellan ääressä.
- 2) Mies keittää puuroa kattilassa.
- 3) Mies keittää puuroa keittiössä.

Tässä kirjoituksessa tarkastelen tilan adverbiaalien lauseaseman suhdetta niiden saamiin vaikutusalatulkintoihin. Adverbiaalin vaikutusalalla tarkoitan adverbiaalin ilmaiseman tilan kattavuutta toisaalta ydinpredikaation jäsenten tarkoitteisiin nähden (siinä mielessä kuin lauseissa 1–3), toisaalta muiden lauseessa esiintyvien adverbiaalien ilmaisemiin tiloihin nähden. Oletuksenani on, että lauseenalkuisen adverbiaalin ilmaisema tila pyritään hahmottamaan laajemmaksi kuin lauseen loppupuolella esiintyvien adverbiaalien ilmaisema tila ainakin silloin, kun tällainen tulkinta on mahdollinen – joskus tietenkin adverbiaalien oma semantiikka voi tehdä tällaisen tulkinnan mahdottomaksi.

¹ Esitän kiitokseni Alho Alhoniemelle, Aimo Hakaselle, Timo Haukiojalle, Esa Itkoselle, Terho Itkoselle, Anneli Pajuselle ja Jari Perkolle tätä artikkelia koskevista kommentaista ja parannusehdotuksista.

² Ydinpredikaatiolla tarkoitan tässä verbiä ja sen nominaalisia argumentteja, perustapauksissa siis verbiä, subjektia ja objektia.

Tendenssi, jonka mukaan lauseenalkuinen adverbiaali ilmaisee laajempaa tilaa kuin myöhempänä esiintyvä, näkyy selvästi verrattaessa lauseita 4–5:

- 4) Television vieressä oli pikkupöydällä kahvinkeitin.
- 5) Pikkupöydällä oli television vieressä kahvinkeitin.

Lauseessa 4 on puhe tilanteesta, jossa television vieressä on pöytä ja sillä kahvinkeitin. Lause 5 puolestaan saa tulkinnan, jossa pöydällä on televisio ja sen vieressä kahvinkeitin. Lauseessa 4 tila 'television vieressä' siis kattaa tilan 'pöydällä', lauseessa 5 suhde on päinvastainen.

Seuraavassa keskityn tarkastelemaan erityisesti spatiaalisten ja habitiivisten adverbiaalien keskinäisiä vaikutusala-suhteita eksistentiaalilauseissa. Sellaisissa eksistentiaalilauseissa, joissa esiintyy sekä habitiivinen että spatiaalinen adverbiaali, habitiivinen sijoittuu yleensä alkuun, ja sen ilmaisema habitiivinen tila hallitsee spatiaalista tilannetta (lause 6; ks. myös Huumo – Perko 1993). Sanajärjestyksen avulla vaikutusalatulkintoja voidaan kuitenkin muunnella (lauseet 6–7).

- 6) Paavolla on moottorisaha työmaalla.
- 7) Työmaalla Paavolla on moottorisaha.

Lauseessa 6 on ilmeisesti kyse tilanteesta, jossa Paavon omistama saha sijaitsee työmaalla, lauseessa 7 taas todennäköisemmin sellaisesta tilanteesta, jossa Paavolla on käytössään saha silloin, kun hän itse on työmaalla. Lauseessa 6 habitiivinen tila 'Paavo' siis hallitsee tilannetta 'moottorisaha on työmaalla', lauseessa 7 taas tila 'työmaa' hallitsee tilannetta 'Paavolla on moottorisaha'. Kyseessä on näin ollen periaatteeltaan samanlainen vaikutusala-suhteiden vaihtelu sanajärjestyksen mukana kuin ns. kvanttoreita (esim. *jokainen, kaikki, joku*) sisältävissä lauseissa, joissa lauseenalkuinen kvanttori yleensä tulkitaan kattavammaksi (esim. *Kaikki oppilaat osaavat jotain vierasta kieltä – Jotain vierasta kieltä osaavat kaikki oppilaat*). Lauseen alussa esitetty tila hallitsee upotteista predikaatiota siinä mielessä kuin esimerkiksi Fauconnier (1985) katsoo: upotteinen predikaatio koskee vain puheena olevaa hallitsevaa tilaa ja voi olla ristiriidassa ns. reaali maailman kanssa. Näin esimerkiksi lauseessa *Jormalla hyppii vihreitä pikku-ukkoja pöydällä (kun hän on humalassa)* ilmoitetaan pikku-ukkojen hyppiminen tapahtuvaksi vain 'Jorman' tilassa, siis hänen mielikuvituksessaan.

Suhdesääntö ja tilatyypit

Paavo Siron (1964: 28) esittämän ns. suhdesäännön mukaan verbinmääritteenä oleva paikallissija-adverbiaali määrittää yleensä intransitiivilauseessa subjektin, transitiivilauseessa objektin tarkoitteen paikkaa:

8) Isä nukkuu *sängyssä*.

9) Isä pitää koiraa *kopissa*.

Lauseessa 8 adverbiaali kertoo 'isän' lokaation, lauseessa 9 'koiran'. Sadeniemi (1966: 142) ja Alhoniemi (1983: 213) kuitenkin huomauttavat, että suhdesääntö ei päde kaikkiin tapauksiin: esimerkiksi transitiivisessa lauseessa (*Mies keittää puuroa hellan ääressä*) adverbiaali ilmaisee subjektin tarkoitteen ('miehen'), ei objektin tarkoitteen ('puuron') lokaatiota. Sen ratkaiseminen, ilmaiseeko adverbiaali tällaisissa tapauksissa subjektin tarkoitteen, objektin tarkoitteen vai koko tapahtuman paikkaa, näyttää Sadeniemen (1966) ja Alhoniemen (1983: 212–213) mukaan riippuvan ennen kaikkea adverbiaalain ja predikaattiverbin semantiikasta, ei suoranaisesti lauseen kokonaisrakenteesta.

Eri adverbiaalityyppien ilmaisemat tilat ovat ontologisesti erilaisia: esimerkiksi lauseessa 10 esiintyvät spatiaalinen ja temporaalinen adverbiaali suhteuttavat lauseen ydinpredikaation kuvaaman asiointilan kahteen eri dimensioon, paikkaan ja aikaan.

10) *Vuonna 1989* isä osti *Helsingissä* kultakellon.

Lauseessa 10 esitellyt tilat ovat siinä mielessä rinnakkaisia, ettei niistä voida sanoa, kumpi olisi toiseen nähden kattavampi. Jos sen sijaan lauseessa on mainittu useita saman tyyppin tiloja (esimerkiksi useita spatiaalisia tiloja), voidaan näiden välillä erottaa keskinäisiä kattavuussuhteita. Samaan ontologiseen tyyppiin kuuluvat tilat voivat sisältää toisensa (lause 11), leikata toisiaan (lause 12) tai olla erillään (lause 13).

11) *Talossa* hyppii hiiriä *pöydällä*.

12) *Venäjällä* Pekka pääsi vierailemaan *Aasiassa*.

13) Venäjä sijaitsee *Aasiassa* ja *Euroopassa*.

Adverbiaalain ilmaisemien tilojen kuuluminen samaan ontologiseen tyyppiin ei aina ole jyrkkärajaista. Jos esimerkiksi lokaalisuus käsitetään konkreettista spatiaalisuutta väljemmin ja tulkitaan paikan adverbiaaleiksi myös abstraktit tilan tai alueen määritteet, voi tilojen välinen vaikutusalatulkinta määräytyä muillakin kuin

puhtaan spatiaalisilla kriteereillä (lause 14).

- 14) *Ulkomaalaiskeskuksen tilastoissa* oli työluvullisia Neuvostoliiton kansalaisia *Suomessa toukokuun lopulla* 4610.

Lauseessa 14 'ulkomaalaiskeskuksen tilastot' ovat kattavin tila, johon 'Suomi' ja 'toukokuun loppu' abstraktisti sisältyvät; näistä siis puhutaan alisteisina hallitsevaan tilaan nähden, vaikka konkreettisesti maailmassa tällaista suhdetta ei näiden tilojen välillä vallitse.

Koska yleissääntö on sellainen, että tila-adverbiaali tulkitaan ydinpredikaation suhteen kattavamaksi lauseenalkuisena kuin lauseen loppupuolella esiintyvänä, on lause 15 mahdollista hahmottaa sillä tavoin, että sekä isä että lintu olivat puussa. Sen sijaan lause 15' on tulkittava pikemminkin siten, että vain lintu oli puussa (joskin molemmat tulkinnat ovat tekstiyhteyttä ja painotusta myöten tietysti mahdollisia kummastakin lauseesta).

- 15) *Puussa* isä näki linnun.

- 15') Isä näki linnun *puussa*.

Tulkinta on edelleen riippuvainen tila-adverbiaalin semantiikasta (vrt. lauseet 16 ja 16').

- 16) *Nojatuolissa* isä huomasi Liisan.

- 16') Isä huomasi Liisan *nojatuolissa*.

Lausetta 16 tuskin tulkittaisiin siten, että sekä isä että Liisa ovat tuolissa, vaan siten, että tuolissa oli ainoastaan isä.³ Nyt lauseenalkuisuus ei anna adverbiaalille sellaista hallitsevuutta koko ydinpredikaatioon nähden kuin lauseessa 15. Sen sijaan adverbiaalin asema ratkaisee, tulkitaanko sen ilmaisevan subjektin tarkoitteen vai objektin tarkoitteen paikkaa. Tämä johtuu siitä, että tuolissa on yleensä yksi ihminen kerrallaan; jos adverbiaali *nojatuolissa* korvattaisiin adverbiaalilla *yliopistossa*, tulisi adverbiaalin sekä subjektin että objektin tarkoitteet kattava tulkinta luontevammaksi. Samoin kävisi lauseelle 16', vaikka adverbiaali siinä on lopussa.

³ Painotusta ja semanttisia suhteita vaihtamalla voidaan todennäköinen tulkintakin saada toiseksi riippumatta siitä, mikä on adverbiaalin lauseasema; lause *Sähkötuolissa isä huomasi joukkomurhaajan* tulkittaisiin sanasemantiikkansa vuoksi kontekstista irrallisena luultavasti niin, että joukkomurhaaja, ei isä, oli sähkötuolissa.

Lokaalisen ja habitiivisen adverbiaalain vaikutusalaosuhteet eksistentiaalilauseessa

Adverbiaalain semantiikka (sen ilmaiseman tilan koko) määräisi nyt sen vaikutusalatulkinnan.

Joissain erikoistapauksissa järjestyksen myötä voi vaihdella jopa adverbiaalain ja subjektin tarkoitteiden keskinäinen tilasuhdetulkinta:

17) Leipurin esiliinassa on jauhoja.

18) Leipurin esiliina on jauhoissa.

19) Jauhoissa on leipurin esiliina.

Lause 17 kertoo tilanteesta, jossa leipurin esiliinaan on tarttunut jauhoja ja esiliina on siis jauhoinen. Lause 19 taas kertoo, että esiliina sijaitsee joissain jauhoissa (esim. jauhokasassa). Lause 18 voi olla samanmerkityksinen sekä lauseen 17 että lauseen 19 kanssa; se voi siis kertoa, että leipurin esiliina on sellaisessa tilassa, että se on jauhoinen (= 17), tai että esiliina sijaitsee konkreettisesti jauhoissa (= 19). Lauseenloppuisena adverbiaali *jauhoissa* ei siis saavuta niin selvää kattavuustulkintaa 'esiliinaan' nähden kuin lauseenalkuisena. Tulkintaan vaikuttaa tietysti myös lauseen tematiikka ja subjektin oma status: olisi jokseenkin mieletöntä esitellä 'esiliina' lauseen reemaosassa 'jauhojen' kautta, jos kyse ei olisi lokaatiosta vaan esiliinan ominaisuudesta ('jauhoinen').

Tendenssi, jonka mukaan lauseen alussa ilmaistu tila hahmotetaan kattavamaksi, voi joskus vaikuttaa niin voimakkaasti, että kahdesta adverbiaalista kirjaimellisen merkityksensä puolesta spatiaalisesti suppeampaa tilaa merkitsevä on mahdollista hahmottaa hallitsevaksi, jos se esiintyy lauseenalkuisena (ja mikäli tulkintaan on pragmaattisia edellytyksiä); tästä esimerkkinä on lause 20.

20) *Planetaariossa* Pekka kävi *kuussa*.

Syntyvä tulkinta on sellainen, että kyseisessä planetaariossa on jokin kuun malli, johon Pekka pääsi käymään, tai esimerkiksi simulaatio avaruusmatkasta.⁴ Kokonaan toinen tulkinta syntyy, jos adverbiaalit esitetään päinvastaisessa järjestyksessä (lause 21).

⁴ Vastaava tulkinta pyrkii syntymään lehtiotsikkona esiintyneestä lauseesta *City-kylpylässä voi surffata Japanissa*. Otsikko tuo (omani ja kuuden muun henkilön vaikutelman mukaan) mieleen ajatuksen, että jokin (suomalainen) kylpylä on muuttanut sisustuksensa japanilais-tyyppiseksi ja järjestänyt surfausmahdollisuuden. Kirjoituksessa oli kuitenkin puhe japanilaisesta kylpylästä. Erehdyksen vaaraa ei olisi ollut, jos adverbiaalit olisi järjestetty toisin: *Japanissa voi surffata City-kylpylässä*.

21) *Kuussa Pekka kävi planetaariossa.*

Lauseen 21 tulkinta on vahvasti se, että kuuhun on rakennettu jokin planetaario, jossa Pekka on käynyt.

Tämä tulkintatendenssi ei rajoitu pelkästään spatiaalisten adverbiaalien keskinäisiin suhteisiin. Joskus myös eri ontologista tyyppiä edustavien adverbiaalien keskinäinen vaikutusalatulkinta voi olla riippuvainen adverbiaalien järjestyksestä. Vaikka esimerkiksi spatiaaliset ja habitiiviset adverbiaalit ilmaisevat eri tilatyyppejä, niidenkin välillä on mahdollista erottaa selviä vaikutusalasuhteita (lause 22).

22) *Pankinjohtajalla on Liedossa hieno kesämökki.*

Habitiivinen adverbiaali (esimerkkilauseessa 22 *pankinjohtajalla*) näyttää sijoittuvan mielellään alkuun ja kattavan vaikutusalallaan koko upotteisen proposition (*kesämökki on Liedossa*). Siten tulkinta lauseesta 12 on sellainen, että 'pankinjohtajan' omistuksessa on 'kesämökki', joka sijaitsee 'Liedossa'. Jos taas lokaalinen adverbiaali sijoitetaan alkuun ja habitiivinen loppupuolelle (verbin jälkeen), muuttuu vaikutusalatulkintakin herkästi (lause 22').

22') *Liedossa on pankinjohtajalla hieno kesämökki.*

Tällöin kyseessä tulkitaan todennäköisesti olevan lietolainen pankinjohtaja, jonka omistuksessa on hieno kesämökki (joskin myös lauseen 22 tyyppinen tulkinta on tästäkin mahdollinen, ja esimerkiksi painotussuhteita muuntelemalla voidaan jompikumpi tulkinta nostaa vahvemmin esille).⁵ 'Pankinjohtaja' on nyt 'Liedon' vaikutusalassa, mutta itse kesämökin ei välttämättä tarvitse sijaita Liedossa, jotta lause olisi mahdollinen. Tämä näkyy lauseesta 23, joka on erikoisuudestaan huolimatta selvästi hyväksyttävä.

23) *Liedossa on pankinjohtajalla hieno kesämökki Saimaan rannalla.*

Lauseessa 23 'Liedon' tila kattaa 'pankinjohtajan', joka omistaa 'kesämökin', mutta tila 'Lieto' ei kata konkreettisesti itse 'kesämökkiä'. Tämä johtuu siitä, että

⁵ Fokuksen sisältävä variantti *Liedossa pankinjohtajalla on hieno kesämökki* tulkittaisiin todennäköisesti juuri näin: tällöin *Liedossa* olisi fokusasemassa ja *pankinjohtajalla* neutraalin teeman asemassa (ks. Vilkuna 1989: 37.)

Lokaalisen ja habitiivisen adverbiaalisen vaikutusalaosuhteet eksistentiaalilauseessa

'kesämökki' suhteutuu 'Lietoon' vain 'pankinjohtajan' habitiivisen tilan kautta ja habitiivinen tila ei ole spatiaalinen. Siksi spatiaaliseen tilaan upotetussa habitiivisessä tilassa oleva olio ei välttämättä itse sijaitse konkreettisesti samassa spatiaaliosessa tilassa.

Seuraavaksi tarkastelen yksityiskohtaisemmin juuri habitiivisen ja spatiaalisen tilan keskinäisiä vaikutusalaosuhteita. Päähuomiota kiinnitän lauseiden 22–23 tyyppiin eksistentiaalilauseisiin, koska eksistentiaalilauseet jo lausetyyppinä ovat perusfunktioltaan lokaation ilmaisijoita (ks. Vilkuna 1992: 87; Huumo – Perko 1993) ja niissä on kyse nimenomaan jonkin olion (subjektin tarkoitteen) suhteuttamisesta yhteen tai useampaan tilaan. Perusoletuksena on, että sellaisissa eksistentiaalilauseiden alatyypeissä, joissa ilmaistaan sekä omistussuhde että lokaatio (nimitän näitä *habitiivis-spatiaalisiksi* lauseiksi), esiintyy kaksi oliota, omistaja ja omistettava, sekä niiden välillä vallitseva habitiivinen ja lokaalinen suhde. Tarkastelun kohteina ovat siis *omistaja*, *omistettu*, *omistussuhde* ja *paikka*.

Habitiiviadverbiaalisen subjektimaisuus

Tila-adverbiaalisten tyyppit eroavat toisistaan siinä suhteessa, miten kiinteästi ne kytkeytyvät ydinpredikaatioon. Esimerkiksi ajan adverbiaalit yleensä suhteuttavat koko lauseen kuvaaman tapahtuman johonkin ajankohtaan. Lause 24 suhteuttaa keskenään Penan talonrakentamisen ja sen ajankohdan.

24) Pena rakensi talonsa *kesällä 1989*.

Ajan adverbiaali ei yleensä voi kattaa pelkkää subjektin tai pelkkää objektin tarkoitetta samassa mielessä kuin tilan adverbiaali (lause 25).

25) Isä piti koiraa *kopissa*.

Lauseessa 25 ns. suhdesäännön mukaisesti ainoastaan objektin tarkoite (koira) ilmoitetaan sijaitseväksi kyseisessä tilassa. Spatiaalinen adverbiaali on näin ollen ajan adverbiaalia kiinteämmässä semanttisessa yhteydessä ydinpredikaatioon: se voi ilmaista kokonaistapahtuman paikkaa tai ainoastaan jonkin osallistujan paikkaa.

Tilatyypeistä habitiivinen tila on vielä spatiaalisten kiinteämmin suhteessa ydinpredikaatioon. Tämä näkyy mm. siinä, että habitiiviadverbiaali saa useita subjektin tyyppillisiä piirteitä. Nämä piirteet ilmenevät habitiiviadverbiaalisen sekä syntaktisessa että semanttisessa käyttäytymisessä. Se esimerkiksi sallii refleksiivisen omistusliitteen lauseen subjektin (lause 26) ja vaatii persoonapronominiin akkusatiivimuodon (lause 27).

26) Annalla on tapansa.

27) Minulla on sinut.

Tästä syystä on katsottu, että possessiiviset lauseet muistuttavat subjekti–verbi–objekti-rakennetta kaikissa muissa suhteissa paitsi sijanvalinnassaan (Vilkuna 1989: 158; myös esim. Hakulinen 1926, Itkonen 1974 ja Hakanen 1978: 50, jotka vertaavat omistusrakenteen subjektiä semanttisesti objektiin).

Habitiiviadverbiaalin kiinteys näkyy myös siinä, että se on perustapauksissa sidoksissa johonkin ydinpredikaation jäseneen ja harvemmin ilmaisee tilaa, joka kattaa koko ydinpredikaation kuvaaman tapahtuman; omistus koskee yleensä oli-oita eikä tapahtumia tai asiainiloja. Kuitenkin esimerkiksi *Penalla on verkot vesillä* -tyyppisissä rakenteissa kattaa habitiivi 'Penalla' koko asiaintilan 'verkot ovat vesillä' (tarkemmin ks. Huumo – Perko 1993).⁶

Habitiiviadverbiaalin subjektimaisuuteen viittaavat myös eräät sanajärjestysilmiöt. Habitiivin verbinjälkeisyyttä tuntuvat nimittäin rajoittavan samat tekijät kuin subjektinkin verbinjälkeisyyttä.⁷ Verbinjälkeinen subjekti on yleensä tulkittava tarkoitteeltaan ainakin jossain mielessä uudeksi (Vilkuna 1989: 187). Lisäksi subjektin mahdollisuus esiintyä verbinjälkeisenä riippuu sen rakenteesta; erityisesti kevyt subjekti (lause 28) verbinjälkeisenä aiheuttaa sen, että lause neutraalisti painotettuna kuulostaisi »ruotsalaistyyppiseltä». Myös habitiiviadverbiaali aiheuttaa samanlaisen tulkinnan (lause 29).

28) ? Silloin lähti hän kotiin.

29) ? Silloin oli hänellä nälkä.

Subjektin verbinjälkeisyyttä tarkastellessaan Vilkuna (1989: 189) esittää seuraavan jatkumon, jossa subjektin uutuus ja indefiniittisyys antavat sille mahdollisuuden esiintyä yhä lähempänä lauseen loppua:

⁶ Jos habitiivinen suhde vallitsee adverbialin tarkoitteesta sekä subjektin että objektin tarkoitteeseen, voi kattava tulkinta olla mahdollinen transitiivilauseissakin (*Pekalla söi kissa kanarialinnun* 'Pekan kissa söi Pekan kanarialinnun'; vrt. *Pekalta söi kissa kanarialinnun* 'Jokin kissa söi Pekan kanarialinnun'). Verbin ilmaiseman toiminnan kuuluminen habitiiviseen tilaan on kuitenkin tällöin epäselvää. (Adessiivin tämäntyyppisistä erityisfunktioista ks. jo Pulkkinen 1963.)

⁷ Seuraavassa esitetty koskee vain ns. omistusrakenteessa esiintyvää habitiiviadverbiaalia; sen sijaan esimerkiksi tyypissä *Pekka vei kirjan Mikolle* esiintyvän habitiivin verbinjälkeisyydessä ei ole mitään outoa.

Lokaalisen ja habitiivisen adverbiaalisen vaikutusalaosuhteet eksistentiaalilauseessa

- A) Varsovassa {se / vihainen väkijoukko / joku} olisi voinut polttaa poliisiaseman.
- B) Varsovassa olisi {??se / vihainen väkijoukko / joku} voinut polttaa poliisiaseman.
- C) Varsovassa olisi voinut {*se / ?vihainen väkijoukko / joku} polttaa poliisiaseman.
- D) Varsovassa olisi voinut polttaa {*se / ??vihainen väkijoukko / ?joku} poliisiaseman.

Seuraavassa on samaa jatkumoa kokeiltu habitiiviadverbiaalilla:

- A) Varsovassa {sillä / vihaisella väkijoukolla / jollakulla} olisi voinut olla polttopulloja.
- B) Varsovassa olisi {??sillä / vihaisella väkijoukolla / jollakulla} voinut olla polttopulloja.
- C) Varsovassa olisi voinut {*sillä / ?vihaisella väkijoukolla / jollakulla} olla polttopulloja.
- D) Varsovassa olisi voinut olla {*sillä / ??vihaisella väkijoukolla / ?jollakulla} polttopulloja.

Näyttää siltä, että habitiiviadverbiaalien käyppyyks on kaikissa suhteissa suunnilleen sama kuin vastaavien varsinaisten subjektienkin. Habitiiviadverbiaalin verbinjälkeisyys voidaan siis katsoa samassa mielessä tuntomerkkiseksi kuin subjektinkin verbinjälkeisyys.

Vaikka habitiiviadverbiaali on subjektimaisempi kuin spatiaalinen adverbiaali, on näillä myös yhtäläisiä erityispiirteitä. Samassa lauseessa voidaan esimerkiksi ilmaista yhtä useampia habitiivisia tiloja. Sääntö näyttää olevan nytkin sellainen, että lauseen alussa ilmaistaan laajempi tai kattavampi tila ja loppupuolella suppeampi, tälle jossain mielessä alisteinen tila:

30) *Meillä oli tänään yhdellä opiskelijalla hirveä nuha.*

31) *Naapurin isännällä oli yhdellä emakolla 13 porsasta.*

Tällaisen rakenteen muodostamismahdollisuudet näyttävät kuitenkin rajallisemmilta kuin vastaavien spatiaalisten rakenteiden: jälkimmäisen adverbiaalisen on oltava yleensä indefiniittinen, eikä esimerkiksi lause 32 ole yhtä hyväksyttävän tuntuinen kuin vastaava spatiaalinen tyyppi 33.

32) ? *Pekalla on tyttärellä koiranpentu.*⁸

⁸ Lauseenalkuisen habitiivin muuttaminen relationaaliseksi tai deiktiseksi voi tehdä tällaisestakin lauseesta luontevamman: *Naapurilla/meillä on tyttärellä koiranpentu.* – Ilmeisesti adessiivia alkuperäisempi genetiivimuotoinen määrite näyttääkin sopivan paremmin tämän tyyppiin tapauksiin: *Minun on tyttärelläni koiranpentu.*

33) *Talossa* hyppii hiiriä *pöydällä*.

Vaikka 'tytär' jossain mielessä kuuluukin 'Pekan' omistuskenttään, ei tämä tee luontevaksi omistusrakennetta, jossa nämä esiteltäisiin habitiiviadverbiaalien avulla samassa lauseessa.

Tilan adverbiaalinen vaikutusala: laaja ja suppea tulkinta

Kuten edellä on käynyt ilmi, voidaan ns. habitiivis-spatiaalisissa lauseissa esiintyviä spatiaalisia adverbiaaleja tulkita pitkälti suhdessännön kaltaisesti, joko lauseadverbiaalien tavoin (lauseen 34 adverbiaali *työmaalla*) tai viittaamaan vain jompaankumpaan omistusrakenteen tarkoittamaan olioon: omistettavaan (lauseen 35 *vajassa*) tai omistajaan (lauseen 36 *Liedossa*).

34) Työmaalla Paavolla on moottorisaha.

35) Paavolla on auto vajassa.

36) Liedossa on kirkkoherralla kesämökki Saimaan rannalla.

Lauseessa 34 'työmaa' kattaa sekä 'Paavon' ja 'moottorisahan' että myös niiden välillä vallitsevan habitiivisen suhteen, jos lause tulkitaan siten, että Paavon hallussa on moottorisaha (vain) silloin, kun hän itse on työmaalla. Tällainen tulkinta näyttää myös mahdollistavan lauseen neutraalipainotteisuuden. Lauseen 35 *vajassa* taas kertoo ainoastaan omistettavan ('auton') sijainnin. Lauseessa 36 'Liedossa' kattaa spatiaalisesti vain 'kirkkoherran', ei 'kesämökkiä' eikä näiden välistä omistussuhdetta.

Päällisin puolin näyttäisi siis siltä, että omistusrakenne käyttäytyy suhdessännönkin kannalta SVO-lauseen tavoin; SVO-lauseen verbin ilmaisemaa toimintaa tai tapahtumista vain vastaisi omistuslauseissa habitiivinen suhde. Tämän tulkinnan mukaan omistusrakenteessa esiintyvä spatiaalinen adverbiaali kattaisi lauseadverbiaalina esiintyessään omistajan, omistettavan ja omistussuhteen; muulloin adverbiaali ilmaisisi vain omistajan tai omistettavan sijainnin. Yhtäläisyys omistusrakenteen ja SVO-lauseen välillä ei kuitenkin ole aivan näin suora. Habitiivinen suhde on nimittäin abstraktimpi kuin SVO-lauseen prototyyppisesti ilmaisema toiminta tai tekeminen, ja yleensä se on luonteeltaan paikoista riippumatonta. Pelkkä omistajan ja omistettavan oleminen lokaatioissa ei vielä riitä tekemään itse omistussuhteesta alisteista paikkaan nähden. Jotta habitiivinen tila voisi olla lokaaliselle alisteista, olisi kyseessä oltava vain kyseisessä tilassa pätevä habitiivinen suhde,

Lokaalisen ja habitiivisen adverbiaalinen vaikutusalaosuhteet eksistentiaalilauseessa

siis 'hallussaolo', kuten lauseessa 34 voidaan tulkita olevan laita. Tällöin habitiivinen suhde redusoituu lokaaliseksi: lause 34 tulkitaan siten, että Paavo pitää tai käyttää moottorisahaa ollessaan työmaalla, siis se on fyysisesti hänen hallussaan. Tilanne voidaan kuvata seuraavasti:

{työmaalla [Paavolla on moottorisaha]}.

Jos adverbiaalit järjestetään toisin, tulkitaan habitiivinen suhde helposti abstraktimmaksi possessioksi (ei pelkäsi hallussaloksi) ja lokaatio kattaa vain omistettavan (lause 37).

37) *Paavolla on moottorisaha työmaalla.*
tulkinta: {Paavolla on [moottorisaha työmaalla]}

Lauseen 37 tulkitaan herkimmin tarkoittavan samaa kuin 'Paavon moottorisaha on työmaalla'; omistussuhde jatkuu paikasta riippumatta, ja paikan adverbiaali ilmaisee vain omistettavan tämänhetkisen sijainnin.

Merkittävin ero omistusrakenteessa ja SVO-lauseessa esiintyvien, kehys- tai lauseadverbiaaleina toimivien paikanmääritteiden välillä näyttää olevan juuri se, että omistusrakenteessa adverbiaalinen ilmaisema lokaalinen tila voi kattaa sekä omistajan että omistettavan kattamatta näiden välistä (habitiivista) suhdetta: omistajan ja omistettavan välinen suhde ei ole riippuvainen tilasta, ellei kyse ole pelkästä hallussapidosta kyseisessä tilassa. Tämä näkyy esimerkiksi siitä, että omistussuhde ei katkea, vaikka omistaja poistuisi tilasta. Ehkä juuri tästä syystä omistusrakenteissa lokaalisten adverbiaalinen tulkitaan ilmaisevan ensisijaisesti puheena olevien olioiden, harvoin itse omistussuhteen paikkaa. SVO-lauseessa sen sijaan paikan adverbiaali tuskin voisi kattaa sekä subjektin että objektin tarkoitetta kattamatta myös niiden välistä, verbin ilmaisemaa toiminta- tai muuta suhdetta; adverbiaali ilmaiseekin niissä ensisijaisesti tapahtumapaikkaa (Alhoniemi 1983).

Sen mukaan, kattaako habitiivis-spatiaalinen lauseessa esiintyvä tila-adverbiaali koko upotteisen suhteen vai ainoastaan jonkin siihen osallistuvan olion, voidaan puhua adverbiaalinen *laajasta* ja *suppeasta* tulkinnasta. Sekä habitiivinen että spatiaalinen adverbiaali voivat saada näitä tulkintoja sen mukaan, kumpi on hallitseva. Esimerkiksi lauseessa 38 kattaa 'Pekan' habitiivinen tila laajan tulkinnan mukaan sen asiointilan, että 'auto on pihavajassa'; suppeamman tulkinnan mukaan habitiivinen tila voidaan tulkita kattamaan vain 'auton' tai 'pihavajan', jolloin omistussuhde voitaisiin korvata genetiivi-ilmauksella (39 tai 40). Jos omistussuhde pätee molempiin, lause voi tarkoittaa myös samaa kuin 41. Tällöin laaja tulkinta on pakollinen.

- 38) *Pekalla* on auto *pihavajassa*.
- 39) Pekan auto on pihavajassa.
- 40) Pekan pihavajassa on auto.
- 41) Pekan auto on Pekan pihavajassa.

Mahdollinen on myös tilanne, jossa Pekalla ei ole varsinaista omistussuhdetta sen enempää autoon kuin pihavajaankaan. Tämä ilmenee esimerkiksi tekstistä 42:

- 42) Pekka lainailee ystäviltään tavaroita ja vie ne sitten toisten nurkkiin säilytettäviksi. Nytkin hänellä on Mikon auto Jussin pihavajassa.

Adverbiaalin laaja tulkinta ei ota kantaa siihen, vallitseeko tällaisessa tapauksessa varsinaista possessiivista suhdetta hallitsevan habitiiviadverbiaalin ja joko subjektin tai lokaaliadverbiaalin tarkoitteen välillä. Laaja tulkinta käsittää lokaalisen tilanteen kokonaisuutena ('Pekan hallinnassa on se asiointi, että auto on pihavajassa'). Laaja tulkinta on pakollinen siinä tyypissä (42), jossa mitään omistussuhdetta ei vallitse, ja se seuraa automaattisesti, jos sekä paikan adverbiaalin että subjektin tarkoitteet ovat habitiiviselle tilalle alisteisia (lause 41). Sen sijaan suppea tulkinta ei kata muita tilasuhteita kuin ainoastaan olioiden väliset (habitiiviset) relaatiot: jos lauseen 38 tulkitaan tarkoittavan samaa kuin lause 39, ei auton sijainti vajassa ole habitiiviselle tilalle alisteinen.

Erottamatonta omistusta ilmaisevat lauseet ovat tässä suhteessa erityistapauksia. Esimerkiksi lause 43 tulkitaan niin, että 'Kallen pää on ämpärissä'.

- 43) *Kallella* on pää *ämpärissä*.

Laajempi tulkinta 'Kallen hallussa on se asiointi, että (hänen) pää(nsä) on ämpärissä' olisi tässä tapauksessa turhan väljä. Toinen, epätodennäköinen suppea tulkinta 'Kallen ämpärissä on pää' taas johtaisi tulkinnan siihen, että kyseessä on jonkun muun (irti leikattu) pää.

Jos sekä subjektin tarkoite että lokaaliadverbiaalin tarkoite ovat esimerkiksi ruumiinosia, on yleensä tulkintana se, että molemmat kuuluvat habitiiviseen tilaan. Lause 44 tulkitaan siten, että Maijan sormi on Maijan nenässä.

- 44) *Maijalla* on sormi *nenässä*.

Nikanne (1990: 192), jolta esimerkki 44 on peräisin, kuitenkin katsoo, että tässä tyypissä vallitsee possessiivinen suhde ainoastaan 'Maijan' ja 'sormen' välillä. Sen sijaan 'Maijan' ja 'nenän' välinen possessiivinen suhde on hänen mukaansa

pragmaattinen päätelmä, koska meidän kulttuurissamme ei ole tavallista pitää sormeja muussa kuin omassa nenässä. Nikanteen mukaan lause voidaan tulkita kolmella tavalla: 1) »Maijalla on oma sormensa omassa nenässään», 2) »Maijan sormi on jonkun muun nenässä» tai 3) »jonkun muun sormi on Maijan nenässä ja näin ollen sormi on ikään kuin Maijan hallussa».

Juuri kolmas tulkinta kuitenkin saattaa kyseenalaiseksi Nikanteen oletuksen, että possessiivinen suhde vallitsisi juuri omistajan (Maijan) ja subjektin tarkoitteen (sormen) välillä. Kolmannen tulkinnan mukaanhan 'jonkun muun sormi' kytkeytyy 'Maijaan' juuri siksi, että se sijaitsee Maijan nenässä, jolloin Maijan ja nenän possessiivinen suhde on selvästi primaari. Muutoinkin omistussuhdetulkinta (ja sen ratkaiseminen, mikä käsitetään primaaristi omistuksen kohteeksi) on tässäkin tyypissä vahvasti riippuvainen sanasemantiikasta. Jos lauseessa 44 olisi sormen sijasta puhe esim. hampaasta (*Maijalla on hammas kädessä*), tulkittaisiin omistussuhde ilman muuta ensisijaisesti Maijan ja käden, ei Maijan ja hampaan väliseksi, vaikka myös hammas on ruumiinosa. Yhtä mahdollisilta tuntuvat tällöin tulkinta, jonka mukaan kyseessä on Maijan hammas, ja tulkinta, jonka mukaan kyseessä on jonkun muun hammas; sen sijaan 'käden' tulkitseminen jonkun muun kuin Maijan omaksi kädeksi on erittäin epätodennäköistä. Ruumiinosisista puhuttaessa yllä esittämäni neljäs tulkinta (vrt. lauseeseen 42), joka olisi tyyppiä 'Maijalla on Liisan sormi Kaijan nenässä', lienee (pragmaattisista, muttei kieliopillisista syistä) ylipäänsä jo mahdoton.

Tässä tyypissä on siis mahdollinen myös sellainen tulkinta, jossa subjektin tarkoite ei ole habitiiviadverbiaalain tarkoitteen oma ruumiinosa (Nikanteen tulkinta 3). Tällainen tulkinta syntyy etenkin, jos lauseeseen lisätään omistusliite (esimerkki 45).

- 45) Viime sunnuntaina olimme vauvan kanssa kirkossa, ja se alkoi itkeä kesken saarnan. Minä olin unohtanut tutin kotiin enkä voinut muuta kuin työntää sormeni sen suuhun. Siinä se sitten istui sormi **suussaan**, kiltisti ja hiljaa jumalanpalveluksen loppuun asti.

Näyttää siltä, että omistusliite läsnäolollaan kehottaa tulkitsemaan lauseen erityisellä tavalla, nimittäin siten, että kyseessä oli jonkun muun sormi. Jos lapsella olisi ollut oma sormensa suussaan, olisi riittänyt *sormi suussa*. Omistusliite osoittaa, että on jokin erityinen syy korostaa kyseessä olleen lapsen oma suu; tämä syy voi olla esimerkiksi se, että suussa ollut sormi onkin jonkun muun.

Habitiivisen ja spatiaalisen tilan keskinäinen suhdetulkinta

Edellä katsottiin, että habitiiviadverbiaalin ilmaisema tila käsitetään habitiivis-spatiaalisissa eksistentiaalilauseissa yleensä hallitsevaksi spatiaaliseen tilaan nähden. Habitiivisen tilan hallitsevuus näkyy myös mm. siinä, että milloin adverbiaali on tulkittavissa joko habitiiviseksi tai spatiaaliseksi (esimerkiksi elottomasta tarkoitteesta käytetty adessiivi), tulkittaneen ensimmäisenä ilmaistu eli yleissäännön mukaan kattavampi habitiiviseksi ja jälkimmäinen spatiaaliseksi (lauseet 46–47).

46) *Verovirastolla on edustaja yliopistolla.*

47) *Yliopistolla on edustaja verovirastolla.*⁹

Lauseen 46 tulkinta on täten 'veroviraston edustaja on yliopistolla' ja lauseen 47 'yliopiston edustaja on verovirastolla'.

Koska omistusrakenteen habitiiviadverbiaalin verbinjälkeisyys on suurelta osin samojen sääntöjen rajoittama kuin SVO-lauseen subjektin verbinjälkeisyys, voi habitiivi esiintyä verbin jäljessä yleensä vain silloin, kun se on tarkoitteeltaan uusi tai indefiniittinen. Tästä syystä lause 48 kuulostaa »ruotsalaistyyppiseltä».

48) ? *Pihavajassa on Pekalla auto.*

Sen sijaan lauseet 49–52 ovat käypiä.

49) *Liedossa on pankinjohtajalla upea huvila.*

50) *Virossa on eräällä miljonäärillä upea rantahuvila.*

51) *Liedossa on jollakulla miehellä hieno vanha Ford.*

52) *Nurmossa on lääkärillä laaja postimerkkikokoelma.*

Näissä lauseissa ei ole kyse habitiivisen suhteen voimassaolosta spatiaalisessa tilassa vaan itse habitiiviadverbiaalin tarkoitteen tunnistamisesta; habitiivin tekee definiittiseksi lauseenalkuisen spatiaalisen adverbialin ilmaisema tila. Lauseen 49 tulkinta on, että kyseessä on lietolainen pankinjohtaja, lauseen 50, että kyseessä on joku virolainen miljonääri, lauseen 51, että auton omistava mies on lietolainen,

⁹ Omistajan sijoittaminen lauseen loppuun olisi tämäntyyppisissä lauseissa ylipäänsä outoa: Lause ?*Tampereella on setä Kallella*, jossa lokaatio on ilmoitettu alussa ja omistaja lopussa (eikä tulkintaa voida vaihtaa tarkoitteiden ominaisuuksien vuoksi), on ilmeisesti mahdoton.

Lokaalisen ja habitiivisen adverbiaalisen vaikutusalaosuhteet eksistentiaalilauseessa

ja lauseen 52, että kyseessä on nurmolainen lääkäri (ja vielä luultavasti Nurmon ainoa tai kunnan- tms. lääkäri).

Definiittistymisen kannalta on etenkin lauseissa 49 ja 52 tärkeää lauseenalkuisen adverbiaalisen semantiikka. Definiittisyystulkinnan antajana voi toimia esimerkiksi pieni paikkakunta, jossa pankinjohtaja ja lääkäri ovat yksilöitävissä pelkän ammattinimikkeensä perusteella (ks. Vilkuna 1992: 20). Jos habitiiviadverbiaalinen tarkoituselle ei voida löytää definiittistä tulkintaa paikan adverbiaalisen avulla, tyyppi muuttuu oudoksi. Lauseen 49 kaltaiset lauseet 53 ja 54 eivät vaikuta yhtä käyvästi.

53) *Helsingissä on lääkäriä* laaja postimerkkikokoelma.

54) *Tampereella on bussinkuljettajalla* komea talo.

Lauseiden 53 ja 54 outous johtuu siitä, että Helsingissä on monia lääkäreitä ja Tampereella bussinkuljettajia. Tämä näkyy myös genetiivistystestistä: jos Nurmossa on vain yksi lääkäri, voidaan puhua *Nurmon lääkäristä*, mutta *Helsingin lääkäristä* tuskin voidaan puhua ilman tämän täsmällisempää tietoa lääkärin identiteetistä.

Sellaisissa habitiivis-spatiaalisissa lauseissa, joissa spatiaalinen tila on kattava habitiiviseen nähden, voidaan spatiaalisesta tilasta esittää laaja ja suppea tulkinta. Kuten edellä habitiivinen, voi spatiaalinenkin tila kattaa koko alisteisen tilapredikaation kuten lauseessa 55 [34]; tällöin omistus- tai hallussuhteet pätee kyseisessä tilassa.

55) *Työmaalla Paavolla* on moottorisaha.

56) *Liedossa on pankinjohtajalla* upea huvila.

Sen sijaan lauseessa 56 lokaatio ei kata itse omistussuhdetta, vaikka sekä pankinjohtaja että huvila sijaitsisivatkin spatiaalisesti Liedossa.¹⁰ Pankinjohtaja siis omistaa huvilan myös ollessaan Liedon ulkopuolella. Kuten yllä on käynyt jo ilmi, konkreettista paikkaa ilmaisevan lokaalisen adverbiaalisen on yleensäkin vaikea hallita sellaista abstraktia suhdetta kuin omistus; mikäli sen sijaan lokaatio käsitetään abstraktimmin, voi kattavuustulkinta syntyä helpommin (lauseet 57–58).

¹⁰ Pankinjohtajan spatiaalinen suhde Lietoon on tietysti abstraktimpi kuin huvilan; hän voi esimerkiksi asua ja työskennellä Liedossa.

57) *Elokvassa sankarilla* on nopea auto.

58) *Romaanissa murhaajalla* on uudenlainen myrkky.

Lauseessa 57 tilan adverbiaali *elokuvas*a kattaa sankarin, auton ja näiden välisen omistussuhteen, lauseessa 58 vastaavana kattavana adverbiaalina toimii *romaanis*sa. Tällöin puhe ei olekaan mistään konkreettisesta paikasta vaan siitä maailmasta, jonka elokuva tai romaani synnyttää; esimerkiksi sankari (roolihahmo) tuskin voi poistua elokuvan ulkopuolelle samassa mielessä kuin pankinjohtaja voi käydä kotipaikkakuntansa ulkopuolella.¹¹ Tästä syystä lauseesta 57 on hankala kuvitella tulkintaa, jossa 'sankari' hallitsisi habitiivisessa tilassaan 'autoa, joka sijaitsee elokuvassa' (vrt. *Penalla on auto vajassa*), vaikka adverbiaalın asemaa vaihdettaisiinkin (lause 59).

59) *Sankarilla* on nopea auto *elokuvas*a.

Jos taas lauseessa on selvästi kyse pysyvistä omistuksesta, ei paikan adverbiaalın sijoittaminen alkuun muuta spatiaalisen ja habitiivisen tilan kattavuustulkintaa. Lause 60 aiheuttaa samat tilatulkinnot kuin lause 61.

60) *Pihavajassa Pekalla* on auto.

61) *Pekalla* on auto *pihavajassa*.

Erona on se, että lauseessa 60 *pihavajassa*-adverbiaali ei ole niinkään neutraali teema kuin fokusoitu elementti; neutraalin teeman asemaan sitä ei voi sijoittaa lauseen hyväksyttävyyden kärsimättä (koska tällöin habitiivi joutuisi verbinjälkeiseen asemaan: *Pihavajassa on Pekalla auto*; yleisesti ks. Vilkuna 1989: 40–43).

Mitä ilmeisempää on, että habitiiviadverbiaalın tarkoite ei kuulu lokaaliadverbiaalın vaikutusalaan eikä ole määriteltävissä sen perusteella, sitä varmemmin habitiivi näköjään on esitettävä verbin edellä. Tämä näkyy esimerkiksi silloin, kun ilmaistu lokaalinen tila on pieni (vrt. lauseiden 62 ja 63 outouteen).

62) ? *Pihavajassa* on *maanviljelijällä* traktori.

¹¹ Tässä tapauksessa 'sankaria' voidaan tietysti tarkastella paitsi roolihahmona myös todellisen maailman henkilönä (esim. näyttelijänä, joka esittää kyseistä roolia). Roolihahmo ei voi poistua sen elokuvan ulkopuolelle, johon hän kuuluu. Sen sijaan puhuttaessa näyttelijästä, joka elää todellisessa maailmassa, voidaan esittää reaali maailmaan kytkettyjä predikaatioita: *Roger Moorella* (vs. *James Bondilla*) on nopea auto elokuvassa *Kuuraketti*. (Tarkemmin ks. Fauconnier 1985: 35–.)

Lokaalisen ja habitiivisen adverbiaalinen vaikutusala-suhteet eksistentiaalilauseessa

63) ?? *Taskussa on rekkakuskillä nenäliina.*

'Maanviljelijä' ei kuulu 'pihavajaan' eikä voi saada definiittisyystulkintaa 'pihavajan' kautta samassa mielessä kuin esim. lauseessa 56 'pankinjohtaja' saa definiittisen tulkinnan 'Liedon' kautta. Vielä vähemmän 'rekkakuski' kuuluu 'taskuun'. Tästä syystä lauseissa habitiiviadverbiaalinen verbinjälkeisyys on outoa. Sen sijaan lause 64 on täysin mielekäs.

64) *Pihavajassa on pääskysellä pesä.*

Voidaan katsoa, että 'pääskynen' kuuluu 'pihavajan' tilaan ja se on käsitettävissä 'pihavajan pääskukseksi' (huom: ?? *pihavajan maanviljelijä* lienee mahdoton).

Jos ilmaistu lokaatio on suppea, käy oudommaksi myös indefiniittinen omistaja (lauseet 65–67).

65) ? *Pihavajassa oli jollain miehellä traktori.*

66) ?? *Taskussa oli jollakulla miehellä nenäliina.*

67) *Pihavajassa oli jollain miehellä sydänkohtaus.*

Lause 65 voisi olla mahdollinen, jos kyseinen mies olisi itsekin pihavajassa; tällöin habitiivinen suhde tulkittaisiin kyseisessä lokaatiossa vallitsevaksi ja lauseen informaattiorakenne subjektin tarkoitteen esittelyksi. Jos mies sen sijaan on muualla, lause käy oudoksi. Samoin ehdoin mahdollinen voisi olla lause 67. Sen kontekstina tulisi kyseeseen esimerkiksi suuri puutarhajuhla, jossa osa vieraista on mennyt pihavajaan. Tällöin 'joku mies' esitellään 'pihavajassa olevana miehenä', jota puhuja ei ehkä pysty sen tarkemmin määrittelemäänkään.

Omistusrakenne ja suhdesääntö

Jos lähdetään siitä, että omistusrakenne on rinnastettavissa SVO-rakenteeseen, kuten esim. Vilkuna (1989: 158) esittää, voidaan katsoa, että semanttisesti SVO-lauseen subjektin tarkoitetta vastaa omistusrakenteessa omistaja (habitiiviadverbiaalinen tarkoite), objektin tarkoitetta omistettava (subjektin tarkoite) ja verbin ilmaisemaa toimintaa tai tekemistä omistussuhde. Toisaalta omistuskonstruktio rakenteensa puolesta kuuluu selvästi eksistentiaalilauseisiin (vrt. Hakanen 1972) ja on myös semantiikkansa puolesta rinnastettavissa niihinkin. Tällöin omistaja tulkitaan lokaatioksi ja omistettava tässä lokaatiossa sijaitsevaksi olioksi. Ratkaisevaa on, rinnastuuko omistussuhde eksistentiaalilauseeseen ilmaisemaan lokaaliseen suhteeseen

vai SVO-lauseen ilmaisemaan transitiiiviseen suhteeseen.

Alhoniemi (1983) toteaa, että SVO-lauseen yhteydessä esiintyvä olosijainen adverbiaali ilmaisee ensisijaisesti toiminnan paikan ja ikään kuin tätä kautta subjektin ja/tai objektin tarkoitteen paikan. Sen sijaan tyypillisessä eksistentiaalilauseessa lokaalisen adverbiaalilauseen ilmaisema tila kytkeytyy suoraan subjektin tarkoitteeseen, ja eksistentiaalilauseeseen yhtenä pääfunktiona onkin juuri subjektin tarkoitteen lokaation määrittäminen (tarkemmin ks. Huumo – Perko 1993). Habitiivinen lause on tässä suhteessa semanttisesti SVO-lauseen ja eksistentiaalilauseen välillä – omistus voidaan käsittää relaationa lokaalisesti tai transitiiivisesti. Ongelmallista on habitiiviadverbiaalilauseen tarkoitteen elollisuus, joka yhdistää sitä prototyypilliseen subjektiin ja etäyttää sitä prototyypillisestä lokaatiosta.

Spatiaalishabitiivisten lauseiden lähempi tarkastelu osoittaa, että tilojen keskinäisten suhteiden kannalta omistusrakenne käyttäytyy eri lailla kuin prototyyppinen SVO-lause. Habitiivinen suhde on yleensä lokaatioista riippumaton; vaikka sekä omistaja että omistettava sijaitsisivat jossain lokaatiossa, ei niiden välinen omistussuhde ole välttämättä alisteinen kyseiselle lokaatiolle samassa mielessä kuin SVO-lauseessa subjektin ja objektin tarkoitteiden välinen toiminta- tai vastaava suhde.¹² Ainoastaan silloin, kun omistusrakenteella ilmaistaan tilapäistä hallussapitoa, on habitiivinen suhde selkeästi alisteinen sille lokaatiolle, jossa hallussapito tapahtuu.

Edellä on käynyt useaan otteeseen ilmi, että tila-adverbiaalilauseen kattavuustulkinta on paljolti riippuvainen niiden omasta semantiikasta. Tällöin sen tulkitsemista, mikä tila on hallitseva, ohjaa toisaalta puheena olevien tilojen koko (lauseen 34 *työmaalla*, lauseen 63 *taskussa*), toisaalta tilojen tehtävä (*Mies keitti puuroa hellan ääressä / kattilassa / keittiössä*). Pelkkä lauseen muoto ei siis osoita, miten tila-adverbiaalilauseen vaikutusala tulkitaan; tämä ei kuitenkaan sulje pois sellaisten yleissääntöjen esittämisen mahdollisuutta kuin lauseenalkuisuuden aiheuttama laajemuustulkinta.

¹² Jos SVO-lause ilmaisee abstraktia, pysyvää suhdetta, jonka »tapahtumapaikkaa» ei ole mielekästä ilmoittaa, käy tila-adverbiaalilauseen lisääminen lauseeseen oudoksi: *?Pekka {rakastaa Liisaa/hallitsee useita kieliä} puutarhassa*.

LÄHTEET

- ALHONIEMI, ALHO 1983: Suomen kielen paikallissijojen käytöstä. – Hakulinen, Auli ja Pentti Leino (toim.): Nykysuomen rakenne ja kehitys 1 s. 209–228. Tietolipas 93. SKS, Helsinki.
- FAUCONNIER, GILLES 1985: Mental spaces. MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- HAKANEN, AIMO 1972: Normaalilause ja eksistentiaalilause. – Sananjalka 14 s. 36–76.
- 1978: Kontrastiivista lauseanalyysia. Eksistentiaalilauseet. – Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 8.
- HAKULINEN, LAURI 1926: Pojalla on vaaleat hiukset. – Virittäjä 30 s. 91–94.
- HUUMO, TUOMAS – PERKO, JARI 1993: Eksistentiaalilause lokaalisuuden ilmaisijana. – Virittäjä 97 s. 380–399.
- IKOLA, OSMO 1954: Suomen lauseopin ongelmia. – Virittäjä 58 s. 209–245.
- ITKONEN, TERHO 1974: Ergatiivisuutta suomessa I. – Virittäjä 78 s. 379–398.
- NIKANNE, URPO 1990: Possessiivinen kenttä. – Suomen kielen paikallissijat konseptuaalissa semantiikassa. Kieli 5. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- PULKKINEN, PAAVO 1963: Havainnot adessiivin käytöstä. – Virittäjä 67 s. 318–338.
- SADENIEMI, MATTI 1966: Uusi lauseoppi. – Virittäjä 70 s. 141–143.
- SIRO, PAAVO 1964: Suomen kielen lauseoppi. Helsinki.
- VILKUNA, MARIA 1989: Free Word Order in Finnish: Its Syntax and Discourse Functions. SKS, Helsinki.
- 1992: Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa. Suomi 163. SKS, Helsinki.

Scope relations of local and habitive adverbials in existential sentences

TUOMAS HUUMO

The article looks at existential sentences with more than one adverbial in a local case, expressing different roles. The focus is on combinations of a »habitue» adverbial (marking a possessor) and an ordinary locative one, as in *Pekalla on auto vajassa* 'Pekka has a car in the shed'. Such sentences thus express both possession and locality as spatial relations.

The interpretation of the relative scopes of these spatial relations depends both on the semantics and on the order of occurrence of the adverbials. The basic rule is that clause-initial adverbials are read as being more dominant than clause-final ones. This is manifested in clauses with more than one locative adverbial, and also in clauses with both locative and habitive adverbials. The sentence *Planetaariossa Pekka kävi Kuussa* 'At the planetarium Pek-

ka went on the moon' has a different reading from *Kuussa Pekka kävi planetaariossa* 'On the moon Pekka went to the planetarium'. (Both Finnish adverbials are in the inessive case.) In the first example, the moon is subordinate, as a space, to the planetarium; and vice versa in the second one.

The same variation is evident in examples with a local and a habitive adverbial, such as *Työmaalla Paavolla on moottorisaha* – *Paavolla on moottorisaha työmaalla* 'At the work-site Paavo has a power-saw – Paavo has a power-saw at the work-site' (with both Finnish adverbials in the adessive case). In the first example, the locative adverbial is most easily read as superordinate to the state of affairs expressed by 'Paavo has a power-saw'; the natural interpretation is that the habitive relation between Paavo and the saw holds

only at the work-site. In the second example, it is the habitive relation which is more easily read as superordinate, with the locative one subordinate to it: the primary relation here is Paavo's possession of the saw, and the saw's location is secondary.

The whole locative relation can sometimes be seen as subordinate to the possession relation. It is the entire state of affairs that is in someone's possession, rather than just the referent of the subject or its location: *Paavolla on Mikon auto Jussin vajassa* 'Paavo has Mikko's car in Jussi's shed'. This reading is referred to as the broad interpretation of the place adverbial, in contrast to the narrow interpretation where the possessed entity is either the subject-referent (*Paavolla on setä Tampereella* 'Paavo has an uncle in Tampere') or the location (*Paavolla on ampiainen tukassa* 'Paavo has a wasp in [his] hair').

The spatial placing of subject-referents varies in a similar way. The primary relation is usually that between the subject-referent and a subordinate state; a relation between the subject-referent and a superordinate state is manifested indirectly, via a subordinate state. The sentence *Pormestarilla on Helsingissä upea asunto* 'The mayor has in Helsinki a magnificent flat' is interpreted as meaning that the flat is in Helsinki; but in *Helsingissä on pormestarilla upea asunto* 'In Helsinki the mayor has a magnificent flat' the flat is primarily superordinate to the habitive state (possessed by the mayor), and the mayor in turn is subordinate to the locative adverb: in other words, the person concerned is the mayor

of Helsinki. This reading of the different relations thus allows the possibility of *Helsingissä on pormestarilla upea asunto Espanjassa* 'In Helsinki the mayor has a magnificent flat in Spain', where the flat itself is said to be somewhere else than in Helsinki. On the other hand, the variant *?Pormestarilla on Helsingissä upea asunto Espanjassa* (literally: 'The mayor has in Helsinki a magnificent flat in Spain') is not natural.

The Finnish possessive structure is semantically comparable to existential sentences and to transitive SVO sentences. In existential-like interpretations the possessor is conceived as a location, and the possessed entity as an object in this location. The Finnish possessive structure is formally very similar to the existential one: an initial local-case adverbial, the semantically empty verb *olla* 'to be', and a clause-final subject.

In terms of transitivity, the possessive relation is felt to be more active. The local-case adverbial expressing the possessor is comparable to the subject of a transitive clause, and the possessed entity correspondingly to the transitive-clause object. However, an analysis of the spatial readings shows that the possessive relation cannot be linked to a locative state in the same way as a prototypical transitive relation can. The possessive relation is so abstract that it cannot be easily dominated by the locative relation in the same sense as the locative relation can dominate the event or activity expressed by a transitive-clause verb.